

ĐẠI HỌC QUỐC GIA HÀ NỘI
TRƯỜNG ĐẠI HỌC KHOA HỌC XÃ HỘI VÀ NHÂN VĂN

=====

HỒ THỊ THÀNH

QUÁ TRÌNH DÂN CHỦ HÓA Ở INĐÔNÊXIA
TỪ NĂM 1945 ĐẾN NAY - NHÌN TỪ GÓC ĐỘ
GIAI CẤP TRUNG LƯU VÀ XÃ HỘI DÂN SỰ

Chuyên ngành: Đông Nam Á học

Mã số: 62.31.50.10

TÓM TẮT LUẬN ÁN TIẾN SĨ ĐÔNG NAM Á HỌC

Hà Nội - 2014

Công trình được hoàn thành tại: Khoa Đông Phương học, Trường Đại học
Khoa học Xã hội và Nhân văn.

Người hướng dẫn khoa học:

PGS.TS. Nguyễn Văn Chính – Đại học Khoa học Xã hội và Nhân
văn Hà Nội

Phản biện 1:

.....

Phản biện 2:

.....

Phản biện 3:

.....

Luận án sẽ được bảo vệ trước Hội đồng cấp nhà nước chấm luận án
tiến sĩ họp tại

vào hồi giờ ngày tháng năm

Có thể tìm hiểu luận án tại:

- Thư viện Quốc gia Việt Nam

- Trung tâm Thông tin - Thư viện, Đại học Quốc gia Hà Nội

MỞ ĐẦU

1. Cơ sở khoa học và thực tiễn của đề tài

Kể từ khi chế độ Trật Tự Mới sụp đổ năm 1998, cho đến nay Indônêxia đã bước vào năm thứ 16 của công cuộc cải cách dân chủ (năm 2014). Indônêxia hiện trở thành một nền dân chủ lớn trên thế giới cũng như ở Đông Nam Á và được xem là một hình mẫu dân chủ cho các nước Islam giáo. Những thành tựu của công cuộc cải cách dân chủ của Indônêxia đặt ra vấn đề cần tìm hiểu quá trình dân chủ hóa diễn ra ở nước này như thế nào để từ đó có thể tìm kiếm những ngụ ý thực tiễn cho sự phát triển của các nước Đông Nam Á, trong đó có Việt Nam. Những hiểu biết về Indônêxia còn có ý nghĩa quan trọng để phát triển mối quan hệ giữa Việt Nam và Indônêxia nhất là trong bối cảnh vị thế của Indônêxia đang ngày càng gia tăng trong khu vực và quốc tế. Bên cạnh đó, trong khi những nghiên cứu về Indônêxia học ở Việt Nam còn hạn chế, việc nghiên cứu về quá trình dân chủ hóa ở Indônêxia có tầm quan trọng cốt lõi như một chìa khóa để hiểu được những thay đổi chính trị - kinh tế - văn hóa đang diễn ra mạnh mẽ ở đất nước này. Do đó, nghiên cứu này trực tiếp góp phần phát triển nghiên cứu về Đông Nam Á học nói chung cũng như Indônêxia học nói riêng ở Việt Nam.

2. Mục đích nghiên cứu

Mục đích nghiên cứu của của luận án này là đề: 1) Tìm hiểu quá trình dân chủ hóa và các mô hình dân chủ được vận dụng ở Indônêxia từ năm 1945 đến nay, 2) Phân tích ảnh hưởng của giai cấp trung lưu và các tổ chức xã hội dân sự đối với quá trình dân chủ hóa và 3) Tìm kiếm những ngụ ý của dân chủ hóa ở Indônêxia đối với khu vực Đông Nam Á và Việt Nam.

3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

3.1. *Đối tượng nghiên cứu* chủ yếu của luận án là: (1) các mô hình dân chủ ở Indônêxia từ 1945 đến nay; (2) giai cấp trung lưu; và (3) các tổ chức xã hội dân sự.

3.2. *Phạm vi nghiên cứu* của luận án về mặt không gian đặt tiến trình dân chủ hóa Indônêxia trong bối cảnh toàn cầu hóa và khu vực hóa để xem xét. Về mặt thời gian, quá trình dân chủ hóa ở Indônêxia được xem xét qua từng giai đoạn biến chuyển của xã hội kể từ khi nước này độc lập (năm 1945) đến hiện nay.

4. Phương pháp nghiên cứu và nguồn tư liệu

Luận án vận dụng phương pháp tiếp cận liên ngành trong nghiên cứu khu vực học trong đó có sự kết hợp của phương pháp tiếp cận chính trị học, sử học và nhân học. Để xem xét quan điểm và sự tham gia của các giai tầng xã hội vào quá trình dân chủ hóa, phương pháp tiếp cận chính trị học hàng ngày (everyday politics) được vận dụng trong suốt quá trình nghiên cứu trên thực địa.

Từ quan điểm về phương pháp tiếp cận như trên, luận án đã sử dụng một số kỹ năng nghiên cứu cụ thể để thu thập và phân tích thông tin như sau:

- Các phương pháp quan sát tham gia (participant observation), phỏng vấn sâu (intensive interviews) và điều tra theo bảng hỏi (structured questionnaire) đã được vận dụng trong nhiều đợt nghiên cứu điền dã, bắt đầu từ 2006 đến 2011.

- Song song với các phương pháp thu thập thông tin nói trên, phương pháp phân tích sự kiện và sử liệu theo lịch đại của sử học và phương pháp phân tích chính trị học theo các vấn đề nhà nước, nghị viện, và chế độ bầu cử cũng được vận dụng.

Nguồn tư liệu cho luận án được thu thập từ ba nguồn chính, bao gồm nguồn tài liệu lưu trữ, tài liệu điền dã thực địa, các công trình khoa học và báo chí.

5. Những đóng góp của luận án

5.1. *Về lý luận:* - Luận án đã khái niệm hóa bốn mô hình dân chủ được các chế độ chính trị và nhà nước Indônêxia phát triển và vận dụng vào thực tế, những động lực, nguyên nhân thành công và thất bại của các mô hình này qua hai thời kỳ trước và sau cải cách dân chủ năm 1998.

- Luận án đã chỉ ra có sự tương quan chặt chẽ giữa sự hình thành và lớn mạnh của giai cấp trung lưu Indônêxia và những đòi hỏi về cải cách dân chủ và

dân chủ hóa đất nước. Trong thời kỳ trước cải cách kinh tế - xã hội 1998, giai cấp trung lưu Ấn Độ rất nhỏ bé, chỉ chiếm khoảng dưới 17% dân số, và trong suốt thời kỳ đó, sự yếu ớt của tầng lớp này có tác động không nhiều đến đòi hỏi dân chủ hóa. Từ sau cải cách 1998, giai cấp trung lưu đã không ngừng lớn mạnh và thống kê gần đây cho thấy giai cấp trung lưu ở Ấn Độ đã tăng lên gần 61% dân số [Esther Samboh, 2012]. Chính sự lớn mạnh của trung lưu đã dẫn đến những đòi hỏi ngày càng mạnh mẽ hơn về sự minh bạch hóa trong quản lý đất nước và sự tham gia của các tầng lớp xã hội vào quá trình phát triển và quản lý đất nước.

- Luận án đã chỉ ra những tác động quan trọng của sự ra đời và lớn mạnh của các tổ chức xã hội dân sự và sự tham gia của các tổ chức này vào quá trình dân chủ hóa ở Ấn Độ. Không chỉ tham gia trực tiếp vào các hoạt động dân chủ, các tổ chức xã hội dân sự còn góp phần thổi vào đời sống chính trị của đất nước một luồng sinh khí mới, làm tăng tinh thần xã hội dân sự và ý thức người dân về tầm quan trọng của dân chủ hóa.

5.2. Về thực tiễn: Thông qua việc phân tích những đặc điểm, các mặt tích cực và hạn chế của các mô hình dân chủ cũng như vai trò của giai cấp trung lưu và các tổ chức xã hội dân sự trong quá trình dân chủ hóa đất nước, luận án đã góp phần nâng cao nhận thức về xu thế dân chủ hóa và mối liên hệ giữa phát triển và dân chủ để làm cơ sở cho tầm nhìn dân chủ hóa ở các nước trong khu vực Đông Nam Á và Việt Nam.

6. Kết cấu của luận án: Ngoài phần mở đầu và kết luận, luận án gồm có 4 chương:

Chương 1. Tổng quan về nghiên cứu

Chương 2. Quá trình dân chủ hóa ở Ấn Độ

Chương 3. Vai trò của giai cấp trung lưu trong quá trình dân chủ hóa

Chương 4: Vai trò của các tổ chức xã hội dân sự trong quá trình dân chủ hóa

Chương 1. TỔNG QUAN VỀ NGHIÊN CỨU

1.1. Lịch sử vấn đề

1.1.1. Lịch sử tư tưởng dân chủ

Dân chủ là một khái niệm đã có từ rất sớm trong lịch sử nhân loại. Các nhà nghiên cứu cho rằng thuật ngữ *dân chủ* ra đời ở châu Âu từ thời kỳ cổ đại gắn với nhà nước thành bang Athens (Hy Lạp) vào thế kỷ V trước Công nguyên. Đến thế kỷ XI tư tưởng dân chủ bắt đầu phát triển trở lại ở Bắc Italia, sau đó phát triển mạnh từ thời kỳ Phục hưng ở châu Âu thế kỷ XVI. Từ đó đến nay, tư tưởng dân chủ được phát triển theo nhiều quan điểm và xu hướng khác nhau như dân chủ tinh hoa cạnh tranh, dân chủ đa nguyên, dân chủ hợp pháp, dân chủ tham gia, dân chủ tham luận... Bên cạnh đó, còn có những dòng tư tưởng dân chủ khác như dân chủ dân chủ xã hội chủ nghĩa và dân chủ đặc thù (điển hình với quan điểm của Singapore và Malaysia về mô hình dân chủ mang giá trị châu Á).

1.1.2. Dân chủ hóa ở Indônêxia từ góc nhìn chính trị học - lịch sử

Tiếp cận chính trị học - lịch sử là một trong những cách thức tiếp cận phổ biến trong các nghiên cứu về dân chủ và dân chủ hóa ở Indônêxia hiện nay. Đây được coi là hướng tiếp cận thông dụng và hiệu quả để phân tích bản chất, đặc điểm và mức độ của một nền dân chủ.

Ở Việt Nam cho đến nay vẫn chưa có công trình nào chuyên sâu về lịch sử chính trị hoặc dân chủ ở Indônêxia. Những vấn đề này chỉ được đề cập thoáng qua trong một số nghiên cứu như của Lê Minh Quân (2011) và một số tác giả khác. Còn ở nước ngoài, những công trình nghiên cứu về vấn đề này được quan tâm nhiều hơn, cụ thể như các công trình của Herbert Feith (1962), Baladas Ghoshal (1982), Geoff Forrester và R.J. May (1998), M.C. Ricklefs (2001), Leo Suryadinata (2002), Ziegenhain (2008)... Nhìn chung, cách tiếp cận chính trị học- lịch sử cho thấy những vấn đề dân chủ cơ bản theo quan điểm chính trị học nhà nước, nhưng ít thể hiện được vị trí, vai trò của người dân trong nền chính trị xã hội Indônêxia. Do đó, gần đây, một cách tiếp cận mới về dân

chủ đang được áp dụng. Đó là nghiên cứu dân chủ từ vai trò, vị trí của người dân, trong đó đặc biệt là vai trò của người dân thuộc giai cấp trung lưu và hoạt động của người dân thông qua các tổ chức xã hội dân sự.

1.1.3. Dân chủ hóa ở Indônêxia từ vai trò của giai cấp trung lưu, xã hội dân sự

Những nghiên cứu ban đầu về giai cấp trung lưu Indônêxia được đề cập đến trong công trình của một số tác giả như Richard Tanter và Kenneth Young chủ biên (1989), M.M. Billah, Thamrin Amal Tomagola, Harold Crouch, Mochtar Lubis (1993) hay Richard Robinson (1996)... chưa cho thấy rõ vai trò của giai cấp này đối với quá trình dân chủ hóa. Từ khoảng thập niên đầu tiên của thế kỷ 21 trở đi, những nghiên cứu của Henny Warsilah (2000, 2001), Klinken (2014)... mới ngày càng khẳng định rõ ràng hơn vai trò thúc đẩy dân chủ của giai cấp này. Tuy nhiên, các nghiên cứu này chưa đề cập đến một cách hệ thống những đóng góp cơ bản của giai cấp trung lưu Indônêxia theo suốt quá trình dân chủ hóa.

So với nghiên cứu về vai trò của giai cấp trung lưu, những nghiên cứu về vai trò của xã hội dân sự ở Indônêxia đối với dân chủ hóa được quan tâm nhiều hơn từ thập niên 1980 cho đến nay. Có hai xu hướng chủ yếu trong nghiên cứu về xã hội dân sự và dân chủ: thứ nhất là xu hướng coi xã hội dân sự là “*masyarakat madani*”, tức là xã hội chuẩn mực theo các giá trị của đạo Hồi [TIM Nasional Reformasi Menuju Masyarakat Madani, 1999] và thứ hai là xu hướng nhấn mạnh tính độc lập của xã hội dân sự trong mối tương tác với nhà nước như của Arief Budiman (1990), Muhammad AS Hikam (1996)... Ở xu hướng thứ hai, những nghiên cứu về xã hội dân sự và dân chủ đi theo hai vấn đề chính: 1) tập trung phân tích ở tầm lý thuyết về mối liên hệ giữa xã hội dân sự với dân chủ ; 2) mô tả sự phát triển của xã hội dân sự ở Indônêxia và những hoạt động vận động dân chủ của các nhóm tổ chức xã hội dân sự. Tuy nhiên hiện chưa có nghiên cứu nào phân tích vai trò của xã hội dân sự đến sự phát triển dân chủ ở Indônêxia theo hệ thống các vấn đề tác động và theo trình tự thời gian từ sau khi

Indônêxia giành được độc lập cho đến nay và đây cũng chính là hướng tiếp cận và triển khai của luận án.

1.2. Lý thuyết về dân chủ hóa

1.2.1. Các lý thuyết về dân chủ

Có thể tóm tắt các lý thuyết dân chủ thành bốn nhóm cơ bản, được các nhà nghiên cứu gọi là Dân chủ Bảo hộ (*Protective Democracy*), Dân chủ Đa nguyên (*Pluralist Democracy*), Dân chủ Thực hành (*Performance Democracy*) và Dân chủ Tham gia (*Participatory Democracy*).

Một cách nhìn khác, còn có thể phân chia các nền dân chủ hiện thời trên thế giới theo hai mô hình chủ yếu là dân chủ trực tiếp (tham gia của người dân vào quản lý xã hội) hoặc dân chủ gián tiếp (thông qua chế độ bầu cử để tìm ra người đại diện quản lý xã hội). Các mô hình dân chủ này thường có cội rễ từ quan niệm về dân chủ tự do (*liberalism*) và dân chủ đặc thù văn hóa (*cultural relativism*).

1.2.2. Dân chủ hóa và xu hướng dân chủ trong xã hội hiện đại

Theo David Potter, dân chủ hóa là những sự thay đổi chính trị diễn ra theo hướng dân chủ” [David Potter, 1997, tr.3]. Còn theo nhà nghiên cứu Lê Minh Quân, “dân chủ hóa, với cách hiểu chung nhất, là quá trình biến những ước mơ về dân chủ thành hiện thực dân chủ trong đời sống con người” [Lê Minh Quân, 2011, tr.8].

Dân chủ hóa cũng có thể coi là quá trình xây dựng và áp dụng những đặc điểm dân chủ vào thể chế chính trị của một quốc gia, hay một xã hội. Khái niệm *dân chủ hóa* phát triển từ khái niệm *dân chủ*, có gốc từ khái niệm *dân chủ*. Do đó, quá trình vận động biến đổi tính chất dân chủ cũng như việc thực hiện các đặc trưng dân chủ đến đâu sẽ là cơ sở để nghiên cứu và đánh giá về mức độ dân chủ hóa của một quốc gia hay một xã hội.

Xu hướng dân chủ trong xã hội hiện đại đi theo những xu hướng phổ quát như: Chính quyền được thiết lập một cách dân chủ; có cơ chế kiểm soát quyền lực trong bộ máy nhà nước; có hệ thống chính trị đa nguyên bao gồm nhà nước,

các tổ chức xã hội dân sự và các đảng chính trị; các quyền dân sự, chính trị và quyền kinh tế, văn hóa, xã hội của người dân được bảo đảm; lực lượng quân sự và cảnh sát được đặt dưới quyền chỉ đạo của lực lượng dân sự, thực hiện tốt việc phân quyền cho các địa phương và người dân có trách nhiệm của công dân tham gia vào hệ thống chính trị.

1.3. Các khái niệm về giai cấp trung lưu và xã hội dân sự

Ngoài lý thuyết dân chủ, luận án trên cơ sở tổng hợp, chọn lọc để đưa ra các khái niệm chính về giai cấp trung lưu và xã hội dân sự,

1.3.1. Giai cấp trung lưu

Có rất nhiều tiêu chí hay quan điểm để xác định giai cấp trung lưu. Theo quan điểm của trường phái Weberian, đó là những người nằm ở mức trung bình trên thang bậc xã hội đương đại mà thân phận kinh tế - xã hội của họ nằm ở giữa giai cấp công nhân (*working class*) và giới chủ giàu có (*upper class*). Còn theo quan điểm Marxist, đó là một tầng lớp xã hội ở bên dưới giai cấp thống trị và ở thang bậc cao hơn giai cấp vô sản. Trong khi đó, theo quan điểm của Ansori [Ansori, 2009, tr.87-97], đó là một giai cấp với lối sống và ý thức giai cấp đặc thù.

1.3.2. Xã hội dân sự và các tổ chức xã hội dân sự

Thuật ngữ xã hội dân sự đã trải qua quá trình ra đời, biến đổi và phát triển lâu dài từ thế kỷ thứ nhất TCN cho đến nay. Hiện nay, những quan điểm phổ biến cho rằng xã hội dân sự là “khu vực đời sống xã hội được tổ chức và mang những đặc trưng như: tự nguyện, tự lập, tự hỗ trợ, tự chủ cao trước nhà nước và gắn với những tiêu chuẩn hoặc giá trị pháp luật được các công dân tuân thủ” [Hikam, 1999a] hay “Xã hội dân sự là các tổ chức xã hội nằm ngoài nhà nước, ngoài các hoạt động của doanh nghiệp (thị trường), ngoài gia đình, để liên kết người dân với nhau trong những hoạt động vì một mục đích chung” [Đánh giá ban đầu về xã hội dân sự tại Việt Nam, 2006, tr.3].

“Xã hội dân sự” (*civil society*) được phân biệt với “các tổ chức xã hội dân sự” (*civil society organizations*). Các tổ chức xã hội dân sự là thành tố tạo nên

xã hội dân sự, nhưng xã hội dân sự chỉ đạt được khi nó có những tổ chức xã hội dân sự thực sự độc lập, tự nguyện, có tác động tới mọi mặt của đời sống kinh tế chính trị xã hội và mang lại quyền lợi cho cộng đồng. Mặt khác, xã hội dân sự chỉ đạt được khi những người dân trong xã hội đó được thể hiện và thực hiện tinh thần độc lập, chủ động và tự quyết của mình trên cơ sở tuân thủ pháp luật.

Ngoài ra, xã hội dân sự còn mang những đặc điểm về cấu trúc, môi trường, giá trị và tác động như mô hình tứ giác về xã hội dân sự được CIVICUS đưa ra.

Tiểu kết

Chương I đã điểm lại lịch sử nghiên cứu về dân chủ và quá trình dân chủ hóa ở Indônêxia cũng như những nghiên cứu về giai cấp trung lưu và xã hội dân sự trong mối liên hệ với dân chủ ở nước này. Bên cạnh đó, những lý thuyết và khái niệm cơ bản về dân chủ, dân chủ hóa, giai cấp trung lưu và xã hội dân sự được đưa ra để làm nền tảng cho nghiên cứu ở các chương sau về quá trình dân chủ hóa ở Indônêxia cũng như vai trò của giai cấp trung lưu và xã hội dân sự trong quá trình đó.

Chương 2. QUÁ TRÌNH DÂN CHỦ HÓA Ở INDÔNÊXIA

2.1. Các mô hình dân chủ trước cải cách 1998

2.1.1. Sự ra đời của nhà nước Indônêxia và tư tưởng dân chủ Pancasila (1945-1950)

Sau khi Indônêxia tuyên bố độc lập, quân đội Hà Lan núp bóng quân Anh quay trở lại quần đảo nhằm thiết lập lại ách cai trị. Do đó, nhân dân và chính quyền Indônêxia phải trải qua năm năm (1945 - 1950) vừa đấu tranh ngoại giao vừa chiến đấu vũ trang để bảo vệ nền độc lập. Tháng 12 năm 1949, Hà Lan buộc phải công nhận Indônêxia là quốc gia độc lập và chuyển giao chính quyền cho chính phủ liên hiệp Indônêxia. Tháng 8 năm 1950, chính phủ liên hiệp giải thể và nước Cộng hòa Indônêxia chính thức thành lập. Từ đây, Indônêxia chính thức bắt tay vào quá trình xây dựng và phát triển đất nước.

Mặc dù đây là thời gian Indônêxia phải tập trung vào cuộc đấu tranh chống thực dân Hà Lan, nhưng ngay trong quá trình này, nhà nước Indônêxia đã ra đời. Đặc biệt ngay từ năm 1945, Indônêxia đã ban hành bản Hiến pháp đầu tiên, trong đó đưa ra năm nguyên tắc Pancasila nổi tiếng. Các nguyên tắc này dù còn có những hạn chế, song ở mức độ nhất định đã tạo nền tảng dân chủ cho Indônêxia qua tư tưởng bình đẳng giữa các tôn giáo và việc đề cao tư tưởng dân chủ và nhân văn. Những tư tưởng dân chủ cơ bản này đi theo suốt lịch sử Indônêxia về sau, là cơ sở giúp Indônêxia trở thành một nhà nước thế tục thay vì một nhà nước Islam giáo.

2.1.2. Sự thiết lập mô hình Dân chủ Tự Do (1950-1959)

Mô hình Dân chủ Tự Do ở Indônêxia kéo dài từ năm 1950 đến năm 1959. Trong thời kỳ này, Indônêxia đã áp dụng mô hình dân chủ tự do của các nước phương Tây với việc tự do bầu cử, hệ thống chính trị đa nguyên, đề cao các quyền tự do ngôn luận, báo chí của người dân, lực lượng quân sự chưa có vai trò thực sự quan trọng trong đời sống chính trị xã hội... Tuy nhiên, một hạn chế dân chủ trong thời kỳ này là việc phân quyền không được thực hiện. Do những khó khăn về điều kiện tự nhiên, kinh tế xã hội, sự mâu thuẫn bất đồng quá lớn giữa các lực lượng chính trị xã hội trong nước cũng như tham vọng mở rộng quyền lực của tổng thống Soekarno và lực lượng quân sự, mô hình dân chủ tự do đã thất bại. Indônêxia chính thức chuyển sang thời kỳ Dân chủ Chỉ Đạo vào năm 1959.

2.1.3. Sự chuyển giao từ Dân chủ Tự Do sang Dân chủ Chỉ Đạo (1959-1965)

Trong thời kỳ Dân chủ Chỉ Đạo, các quyền dân chủ, tự do của người dân bị hạn chế lại. Tổng thống Soekarno và giới quân sự là những lực lượng có vai trò lớn nhất trong toàn bộ đời sống xã hội. Bầu cử không được tổ chức, các đảng phái và các tổ chức xã hội bị hạn chế hoạt động. Quyền lực của chính quyền trung ương được mở rộng. Song song với đó, mâu thuẫn giữa các lực lượng xã hội và đảng phái tăng cao. Chính mâu thuẫn này đã dẫn đến sự kiện Phong trào Ba mươi tháng Chín, khiến chế độ Dân chủ Chỉ Đạo sụp đổ, tổng thống

Soekarno bị buộc phải chuyển giao quyền lực cho tướng Soeharto, còn Đảng Cộng sản Indônêxia bị đàn áp và chấm dứt hoạt động. Indônêxia chuyển sang thời kỳ Dân chủ Trật Tự Mới.

2.1.4. Dân chủ trong thời kỳ Trật Tự Mới(1966-1998)

Sang thời kỳ Trật Tự Mới, dân chủ ngày càng bị siết chặt lại. Tổng thống Soeharto và giới quân sự có vai trò thống lĩnh trên mọi lĩnh vực đời sống chính trị kinh tế xã hội. Quyền dân chủ của người dân bị hạn chế. Báo chí bị kiểm duyệt, các tổ chức xã hội dân sự bị nhà nước kiểm soát và chi phối. Trong bộ máy tổ chức nhà nước, cơ quan hành pháp thao túng cơ quan lập pháp và cơ quan tư pháp. Sự tập trung quyền lực vào chính quyền trung ương được đẩy lên mức cao nhất. Mọi phong trào chống đối lại chính quyền trung ương đều bị đàn áp. Tuy nhiên, dưới thời kỳ Trật Tự Mới, với chính sách phát triển kinh tế tư bản chủ nghĩa, kinh tế Indônêxia đã tăng trưởng nhanh chóng, đặc biệt so với các thời kỳ Dân chủ Tự do và Dân chủ Chỉ Đạo. Chính sự tăng trưởng kinh tế cao đã mang lại tính hợp pháp cho chế độ Trật Tự Mới, là cơ sở để chế độ này tồn tại suốt hơn ba thập niên từ năm 1966 đến năm 1998.

2.2. Kỷ nguyên Cải cách Dân chủ (1998-2014)

2.2.1. Sự sụp đổ của chế độ Trật Tự Mới

Mặc dù nền kinh tế tăng trưởng mạnh trong ba thập niên, nhưng chính tính chất hà khắc, độc tài và tham nhũng của chế độ đã khiến nền kinh tế phát triển không bền vững, dẫn đến sự bất mãn ngày càng tăng của người dân. Thêm vào đó, sự chia rẽ nội bộ và sự ủng hộ của quốc tế cho chế độ ngày càng suy giảm đã khiến chính quyền Trật Tự Mới thiếu đi nền tảng tồn tại vững chắc. Trong điều kiện đó, cuộc khủng hoảng kinh tế năm 1998 ập đến khiến nền kinh tế xã hội rối loạn. Phong trào đấu tranh biểu tình chống chế độ của sinh viên, công nhân, nông dân, dân nghèo thành thị và một bộ phận giai cấp trung lưu dâng cao khiến tổng thống Soeharto buộc phải từ chức vào tháng 5 năm 1998. Chế độ Trật Tự Mới sụp đổ đã mở đường cho cải cách dân chủ ở Indônêxia.

2.2.2. Cải cách dân chủ sau 1998 và sự hình thành mô hình dân chủ tham gia

Sau khi chế độ Trật Tự Móríp sụp đổ, phong trào đấu tranh dân chủ của các lực lượng tiến bộ tiếp tục diễn ra dẫn tới hàng loạt cải cách chính trị xã hội quan trọng. Những cải cách mang tính dân chủ được thực hiện trên rất nhiều lĩnh vực chính trị như thay đổi cơ chế bầu cử, mở rộng tính đa nguyên trong hệ thống chính trị, phát triển cơ chế giám sát và cân bằng trong bộ máy nhà nước, cải thiện các quyền cơ bản của người dân, giảm bớt vai trò quân đội trong hoạt động chính trị, thúc đẩy quá trình phân quyền cho các địa phương. Những cải cách này đã hạn chế vai trò thống lĩnh của nhà nước và nâng cao trách nhiệm tham gia chính trị của người dân. Song song với sự chuyển đổi chính trị này, nền kinh tế Indônêxia cũng đạt được những bước tăng trưởng vững chắc, vị thế của Indônêxia ngày càng nâng cao trên trường khu vực và quốc tế. Với mô hình dân chủ tham gia được thiết lập như hiện nay, Indônêxia đang được đánh giá là quốc gia dân chủ nhất ở Đông Nam Á và là nền dân chủ lớn thứ ba trên thế giới.

2.3. Những thách thức và hạn chế của cải cách dân chủ ở Indônêxia

Mặc dù Indônêxia đã đạt được nhiều thành tựu trên con đường cải cách dân chủ, nhưng để đi đến một nền dân chủ phát triển, Indônêxia còn phải vượt qua nhiều thách thức và khắc phục nhiều hạn chế tồn tại. Một trong những hạn chế, thách thức đó là sự chia rẽ về mặt địa lý, sự đa dạng về tộc người và tôn giáo đã ảnh hưởng tới sự đoàn kết nhân dân để cùng nhau xây dựng nền dân chủ. Bên cạnh đó, những khó khăn về kinh tế xã hội cũng làm ảnh hưởng đến nhận thức và hoạt động thúc đẩy dân chủ của người dân. Ngoài ra, những yếu kém trong hoạt động của các đảng chính trị và các tổ chức xã hội dân sự (với việc các đảng phái nhiều khi hoạt động vì lợi ích riêng của mình mà không phải vì lợi ích của nhân dân, trong khi các tổ chức xã hội dân sự vẫn thiếu tính liên kết, thiếu kinh phí hoạt động, nguồn nhân lực chưa tốt...) cũng là lý do khiến quá trình dân chủ hóa ở Indônêxia chưa mang lại hiệu quả như mong muốn. Một hạn chế nổi bật khác là việc giới quân sự vẫn còn nắm giữ quyền lực kinh tế và chính trị nhất

định cho dù vai trò này của họ hiện nay đã suy giảm đáng kể so với các thời kỳ trước. Bên cạnh đó, việc các quyền cơ bản của người dân chưa được đảm bảo, tình trạng tham nhũng còn phổ biến trong xã hội cũng là những rào cản đối với công cuộc cải cách dân chủ của Indônêxia hiện nay.

Tiểu kết

Quá trình dân chủ hóa của Indônêxia từ năm 1945 đến nay là con đường đầy khó khăn, thách thức. Tuy nhiên, Indônêxia đã vượt qua chặng đường khó khăn nhất là từ năm 1945 cho đến năm 1998 dưới các thể chế độc tài. Hiện tại, Indônêxia đang ở chặng đường thứ hai, chặng đường cải cách và củng cố dân chủ. Mặc dù còn nhiều khó khăn, thách thức tồn tại trên con đường dân chủ hóa song điều lạc quan là xu thế dân chủ hóa của Indônêxia đang theo hướng phát triển đi lên và mở ra nhiều cơ hội phát triển kinh tế xã hội và vị thế quốc tế cho đất nước.

Chương 3. VAI TRÒ CỦA GIAI CẤP TRUNG LƯU TRONG QUÁ TRÌNH DÂN CHỦ HÓA

3.1. Sự hình thành của giai cấp trung lưu ở Indônêxia

Giống như ở các nước phương Tây, sự hình thành và phát triển của giai cấp trung lưu ở các nước châu Á gắn bó mật thiết với quá trình phát triển kinh tế tư bản chủ nghĩa. Ở Indônêxia, những mầm mống cho việc hình thành một giai cấp trung lưu trong xã hội cũng bắt đầu từ khi thực dân Hà Lan xâm lược và du nhập phương thức kinh tế tư bản chủ nghĩa vào thuộc địa. Đến thời kỳ Trật Tự Mới, giai cấp trung lưu chính thức hình thành và phát triển. Đặc biệt từ sau khi Indônêxia tiến hành cải cách cho đến nay, giai cấp trung lưu phát triển nhanh chóng và hiện trở thành một lực lượng quan trọng đặc biệt trong xã hội.

3.2. Vai trò của giai cấp trung lưu trong quá trình dân chủ hóa

3.2.1. Truyền bá tư tưởng dân chủ

Giai cấp trung lưu có đặc điểm nổi bật so với các giai cấp khác là được hội tụ bởi một giới ưu tú của xã hội: đó là giới trí thức, do đó đóng vai trò quan

trọng trong việc truyền bá tư tưởng dân chủ. Trải qua các thời kỳ từ Dân chủ Tự Do cho đến nay, giai cấp trung lưu bằng nhiều cách thức luôn là lực lượng tiên phong truyền bá tư tưởng dân chủ trong xã hội, từ đó có tác động tích cực thúc đẩy các giai tầng khác như nông dân, công nhân, sinh viên, đứng lên đấu tranh đòi dân chủ. Lực lượng điển hình trong giới trung lưu đóng vai trò quan trọng trong các hoạt động truyền bá tư tưởng dân chủ là giới phóng viên, các nhà tư tưởng Hội giáo, giới học giả, các giảng viên đại học...

3.2.2. Tham gia các tổ chức xã hội dân sự

Giống như ở các xã hội dân sự ở các nước khác trên thế giới, ở Indônêxia, lực lượng trung lưu có vai trò quan trọng trong các tổ chức xã hội dân sự. Ngay từ thời kỳ thuộc địa, tầng lớp trung đã đóng vai trò chủ yếu trong việc thành lập và lãnh đạo một số tổ chức xã hội dân sự. Đến thời kỳ Dân chủ Tự Do (1950-1959), lực lượng trung lưu vừa trực tiếp thiết lập một số tổ chức riêng của mình (hội nhà văn, nhà báo, hội kinh doanh...), vừa định hướng cho sự thành lập và hoạt động của nhiều tổ chức tôn giáo, nông dân, công đoàn, thanh niên, phụ nữ. Nhưng sang đến thời kỳ Dân chủ Chỉ Đạo, hoạt động lập hội của lực lượng trung lưu đã bị hạn chế lại do chính sách chính phủ kiểm soát kiểm chế các tổ chức có tư tưởng đối lập. Trong thời kỳ Dân chủ Trật Tự Mới, giai cấp trung lưu đóng vai trò thiết lập lãnh đạo và tham gia nhiều tổ chức xã hội. Từ cuối thời kỳ này cho đến thời kỳ Dân chủ Cải Cách hiện nay, giai cấp trung lưu càng đóng vai trò trung tâm trong việc thiết lập, điều hành và tham gia vào các tổ chức xã hội dân sự. Những hoạt động của họ ở những tổ chức này đã có tác động lớn trong việc thúc đẩy quá trình dân chủ hóa ở Indônêxia.

3.2.3. Hoạt động đòi dân chủ

So với các giai tầng xã hội khác như công nhân, nông dân, dân nghèo thành thị và lực lượng sinh viên, lực lượng trung lưu Indônêxia thường ít tham gia vào các hoạt động mít tinh, biểu tình gây sức ép đối với chính phủ để thay đổi chính sách. Trong các thời kỳ Dân chủ Chỉ Đạo và Trật Tự Mới, giai cấp trung lưu Indônêxia với đặc điểm nổi bật là bị phụ thuộc vào nhà nước, nên ít

khi công khai biểu lộ thái độ phản đối chính quyền, cho dù nhiều người trong số họ vẫn kín đáo ủng hộ các cuộc đấu tranh đòi dân chủ của các lực lượng xã hội khác. Tuy nhiên, thập niên 1990 đã đánh dấu sự chuyển mình của giai cấp trung lưu Ấn Độ khi nhiều người trong số họ bắt đầu công khai thể hiện thể hiện tinh thần đấu tranh dân chủ qua việc ủng hộ các cuộc đấu tranh của sinh viên và dân nghèo, đồng thời trực tiếp tham gia vào các hoạt động mít tinh, biểu tình phản đối chính sách chính phủ. Sự tham gia của họ có ý nghĩa lớn trong việc khích lệ hoạt động đấu tranh của các giai tầng khác trong xã hội.

3.3. Những hạn chế của giai cấp trung lưu Ấn Độ

Giai cấp trung lưu Ấn Độ mặc dù có vai trò quan trọng trong quá trình dân chủ hóa ở Ấn Độ, nhưng vẫn mang những hạn chế tiêu biểu của giai cấp này nói chung cũng như những hạn chế đặc thù của trung lưu ở Ấn Độ. Trước hết đó là tính chia rẽ trong giai cấp trung lưu Ấn Độ, xuất phát từ mâu thuẫn tộc người, đã tồn tại trong suốt quá trình hình thành phát triển của giai cấp này. Mặc dù xu hướng đoàn kết đang gia tăng trong giai cấp trung lưu Ấn Độ song những chia rẽ vẫn còn đang tồn tại, làm hạn chế hiệu quả đấu tranh dân chủ của họ.

Một hạn chế nữa của giai cấp trung lưu Ấn Độ là tính thiếu quyết liệt trong các phong trào đấu tranh dân chủ so với các giai tầng khác trong xã hội như nông dân, công nhân và dân nghèo thành thị. Đây cũng là đặc điểm phổ biến của giai cấp trung lưu toàn cầu. Điều này khiến giai cấp trung lưu luôn phải liên kết với các giai tầng xã hội khác để khích lệ họ thúc đẩy các cuộc đấu tranh dân chủ.

Tiểu kết

Chương III cho thấy giai cấp trung lưu có vai trò quan trọng trong quá trình dân chủ hóa ở Ấn Độ trong cả các thời kỳ chính trị độc tài cũng như trong thời kỳ Dân chủ Cải Cách hiện nay. Trong các thời kỳ độc tài, giai cấp trung lưu Ấn Độ mặc dù không tham gia phong trào đấu tranh ủng hộ dân

chủ một cách quyết liệt với tư cách một giai cấp xã hội, nhưng một bộ phận tinh hoa trong giai cấp này lại đóng vai trò là lực lượng định hướng, dẫn dắt xã hội theo con đường dân chủ hóa. Đến thời kỳ Dân chủ Cải Cách, giai cấp trung lưu Indônêxia đã có bước chuyển mình về nhận thức tư tưởng dân chủ và tham gia nhiệt tình hơn vào hoạt động củng cố dân chủ, trở thành một trụ cột thiết yếu của quá trình dân chủ hóa đất nước hiện nay. Mặc dù giai cấp trung lưu Indônêxia còn nhiều hạn chế, nhưng họ ngày càng thể hiện vai trò quan trọng và tiên phong cho việc thúc đẩy dân chủ hóa ở Indônêxia.

Chương IV. CÁC TỔ CHỨC XÃ HỘI DÂN SỰ TRONG QUÁ TRÌNH DÂN CHỦ HÓA

4.1. Sự hình thành xã hội dân sự ở Indônêxia

Các tổ chức xã hội dân sự đã được hình thành ở Indônêxia từ những năm đầu đầu thế kỷ XX và được tiếp tục phát triển trong tiến trình lịch sử tiếp theo của Indônêxia. Tuy nhiên, tùy thuộc vào từng thời kỳ lịch sử cụ thể mà các tổ chức xã hội có điều kiện phát triển. Xã hội dân sự từng được phát triển trong thời kỳ Dân chủ Tự Do (1950-1959), nhưng đã suy giảm vị trí và vai trò trong thời kỳ Trật Tự Mới. Từ cuối thời kỳ Trật Tự Mới cho đến nay, xã hội dân sự phát triển mạnh lên, đặc biệt gắn bó mật thiết với sự phát triển của giai cấp trung lưu Indônêxia và có nhiều đóng góp đối với tiến trình dân chủ hóa đất nước.

4.2. Vai trò của các tổ chức xã hội dân sự đối với quá trình dân chủ hóa

4.2.1. Các tổ chức xã hội dân sự với cải cách thể chế

Các tổ chức xã hội dân sự ở Indônêxia đã đóng vai trò tích cực đối với cải cách thể chế ở quốc gia này. Trong các thời kỳ Dân chủ Tự do và Dân chủ Chỉ Đạo, vai trò này của các tổ chức xã hội dân sự còn yếu. Nhưng sang đến thời kỳ Trật Tự Mới, các tổ chức xã hội như Diễn đàn Môi trường Indônêxia (Wahana Lingkungan Hidup Indônêxia-WALHI), Mạng lưới bảo tồn rừng ở Indônêxia (Sekretariat Kerjasama Pelestarian Hutan Indônêxia - SKEPHI), Quỹ Trợ giúp Pháp lý Indônêxia (Yayasan Lembaga Bantuan Hukum Indônêxia- YLBHI)... và nhiều tổ chức sinh viên đã lên tiếng đòi cải cách các quy định pháp luật về môi

trường, nhân quyền, đòi hạn chế vai trò của giới quân sự, đòi giới hạn nhiệm kỳ của tổng thống Soeharto... Các hoạt động đòi cải cách thể chế càng dâng cao vào những năm cuối của chế độ Trật Tự Mới, đặc biệt các tổ chức xã hội dân sự đã đóng vai trò quan trọng dẫn đến sự sụp đổ của chế độ này, mở ra một thời kỳ cải cách dân chủ mới cho Indônêxia. Trong thời kỳ Cải cách Dân chủ hiện nay, các thể chế và tổ chức xã hội dân sự như báo chí, các viện nghiên cứu và trường đại học, các tổ chức sinh viên, các tổ chức phi chính phủ tiếp tục hoạt động sôi nổi. Các tổ chức này lên tiếng đòi thay đổi những quy định pháp luật bất hợp lý và yêu cầu chính quyền phải hoạt động tuân thủ các nguyên tắc của thể chế dân chủ. Những hoạt động này của các tổ chức xã hội dân sự đóng vai trò thiết yếu đối với quá trình cải cách thể chế của Indônêxia.

4.2.2. Hoạt động vì các quyền cơ bản của người dân

Các tổ chức xã hội dân sự cũng có tầm quan trọng đặc biệt trong việc bảo vệ các quyền lợi của người dân Indônêxia. Các tổ chức sinh viên, các tổ chức công nhân, nông dân từ thời kỳ Trật Tự Mới đã tổ chức các phong trào đấu tranh của sinh viên, công nhân, nông dân để bảo vệ quyền lợi của những người mất đất đai, bảo vệ quyền lợi công nhân, bảo vệ quyền tự do của người dân. Trong khi đó các tổ chức phi chính phủ về môi trường, các tổ chức nhân quyền cũng lên tiếng bảo vệ quyền của người dân được sống trong môi trường an lành, quyền được cư trú và canh tác ổn định, quyền được tự do ngôn luận. Ở thời kỳ Dân chủ Cải cách, các tổ chức nông dân và công nhân đóng vai trò tích cực hơn trong việc bảo vệ quyền lợi của người dân, tiêu biểu như tổ chức Omah Tani. Ngoài ra, các tổ chức phi chính quyền về nhân quyền như Ủy ban về những nạn nhân bị mất tích và bị bạo hành (Komisi untuk Orang Hilang dan Korban Tindak Kekerasan - KONTRAS), Cơ quan bảo vệ nhân quyền (Lembaga Pembela Hak - Hak Asasi Manusia - LPHAM), Quỹ Trợ giúp Pháp lý Indônêxia (Yayasan Lembaga Bantuan Hukum Indônêxia- YLBHI), Mặt trận Bảo vệ Nhân quyền Indônêxia (INFIGHT)... thường xuyên lên tiếng đòi hỏi điều tra lại các vụ thảm sát nhân quyền, đưa những kẻ xâm phạm nhân quyền ra trước pháp luật cũng

như bảo vệ các quyền kinh tế, văn hóa khác của người dân. Nhìn chung, các tổ chức xã hội dân sự có vai trò quan trọng trong việc bảo vệ nhân quyền và thúc đẩy cải cách dân chủ ở Indônêxia.

4.2.3. Nâng cao nhận thức về dân chủ của người dân

Một chế độ xã hội muốn đi đến cải cách dân chủ nhất thiết phải trải qua quá trình thay đổi và nâng cao nhận thức dân chủ của người dân. Ở Indônêxia, có nhiều tác nhân tham gia vào quá trình này, trong đó các tổ chức xã hội dân sự là một tác nhân cơ bản. Trong các thời kỳ Dân chủ Tự do và Dân chủ Chỉ Đạo, các viện nghiên cứu, các trường đại học, báo chí và một số tổ chức xã hội mang chức năng này, mặc dù hiệu quả hoạt động chưa thực sự ấn tượng. Tuy nhiên, kể từ cuối thời kỳ Trật Tự Mới cho đến nay, vai trò này của các thể chế và tổ chức xã hội dân sự ngày càng mạnh mẽ hơn. Báo chí và các viện nghiên cứu, các trường đại học là những cơ quan nòng cốt trong việc truyền bá tư tưởng này. Bên cạnh đó là các tổ chức phi chính phủ và các tổ chức dân sự khác. Nhiều tổ chức xã hội dân sự dù không có chương trình hoạt động truyền bá tư tưởng dân chủ, nhưng qua các hoạt động thực tế của mình như kêu gọi chính quyền thay đổi chính sách, bảo vệ quyền lợi của người dân, đòi cải cách thể chế... đã có tác động làm thay đổi nhận thức tư tưởng dân chủ của người dân. Cùng với đó, với những tổ chức đặt mục tiêu cho chương trình hoạt động của mình về nâng cao nhận thức dân chủ cho nhân dân, vai trò truyền bá tư tưởng dân chủ càng quan trọng và hiệu quả, chẳng hạn như KAPAL PEREMPUAN, ELSAM... Nhìn chung, các thể chế và tổ chức xã hội dân sự đóng vai trò thiết yếu làm nâng cao nhận thức dân chủ của người dân Indônêxia.

4.3. Một số hạn chế của xã hội dân sự Indônêxia

4.3.1. Vấn đề tài chính và nhân lực của các tổ chức xã hội dân sự

Mặc dù có vai trò thiết yếu như trên đối với việc thúc đẩy dân chủ ở Indônêxia, song các tổ chức xã hội dân sự ở nước này vẫn đang đối mặt với nhiều hạn chế, trong đó trước hết là vấn đề tài chính và nhân lực. Nguồn tài chính cho hoạt động các tổ chức phi chính phủ chủ yếu đến từ các tổ chức quốc

tế, do đó khi nguồn tài trợ bị cắt giảm, hoạt động của các tổ chức trở nên yếu kém, thậm chí có khi phải chấm dứt hoạt động. Đó là chưa nói đến nhiều tổ chức phi chính phủ lập ra với mục đích chính là để xin các nguồn tài trợ hơn là vì mục tiêu phát triển nên nhiều dự án được lập ra không mang tính chất dài hạn. Ngoài ra, tình trạng thiếu minh bạch tài chính cũng diễn ra ở khá nhiều tổ chức phi chính phủ. Bên cạnh đó, việc đội ngũ nhân viên còn yếu về trình độ quản lý, lập kế hoạch dự án, cách thức tiếp cận với người dân cũng là một hạn chế cơ bản khác của các tổ chức phi chính phủ. Còn ở các tổ chức dân lập, nhiều tổ chức không phát triển được do thiếu các sáng kiến và khả năng tổ chức của người lãnh đạo. Những yếu kém này đã làm hạn chế hiệu quả hoạt động của các tổ chức xã hội dân sự ở Indônêxia.

4.3.2. Tính liên kết của các tổ chức xã hội dân sự

Sự hợp tác, liên kết chưa chặt chẽ giữa các tổ chức xã hội dân sự là một trong những hạn chế của xã hội dân sự Indônêxia hiện nay. Do tính đa dạng của tộc người, vùng miền và khác biệt lợi ích giữa các nhóm tổ chức xã hội dân sự nên sự liên kết chưa cao. Ở Indônêxia hiện vẫn chưa có một cơ quan hay tổ chức nào có thể đóng vai trò nhạc trưởng để điều phối, liên kết hoạt động giữa các tổ chức xã hội. Nếu giải quyết được vấn đề này, xã hội dân sự ở Indônêxia sẽ có vai trò tích cực hơn nhiều để đẩy nhanh và làm vững chắc quá trình dân chủ hóa đất nước.

4.3.3. Hiệu quả thúc đẩy tiến trình dân chủ hóa

Hoạt động của các tổ chức xã hội dân sự đã đóng vai trò quan trọng thúc đẩy sự phát triển dân chủ hóa của Indônêxia hơn nửa thế kỷ qua. Tuy nhiên, nhiều vấn đề trong lĩnh vực dân chủ dưới tác động của xã hội dân sự cho đến nay vẫn chưa đạt được kết quả như mong muốn. Đó là những vấn đề như quyền công bằng của người dân trước pháp luật chưa được đảm bảo, giới quân sự vẫn có vai trò trong đời sống kinh tế chính trị xã hội đất nước, việc phân quyền cho các địa phương chưa được thực thi thực sự hiệu quả, tình trạng tham nhũng còn phổ biến trong xã hội... Nhiều tổ chức xã hội dân sự đã tiến hành giám sát thực

tế, vận động nâng cao nhận thức nhân dân, gây áp lực tới chính quyền nhằm thay đổi chính sách liên quan, nhưng các hoạt động vấp phải rất nhiều cản trở từ phía các quan chức chính quyền, sự câu kết giữa các nhóm quyền lực, từ thói quen xã hội... Những hạn chế này phản ánh mức độ ảnh hưởng của các tổ chức xã hội dân sự trong xã hội vẫn còn yếu. Nếu những hoạt động đấu tranh của các tổ chức có ảnh hưởng xã hội rộng rãi hơn, chắc chắn sẽ tạo nên nhiều áp lực hơn khiến chính quyền phải chấp nhận thay đổi quan điểm hoặc chính sách theo đề nghị từ phía nhân dân và các tổ chức xã hội dân sự.

Tiểu kết

Các tổ chức xã hội dân sự theo hướng hiện đại đã hình thành ở Indônêxia từ đầu thế kỷ XX, từng bước phát triển qua các thời kỳ đấu tranh giành độc lập, thời kỳ Dân chủ Tự do và Dân chủ Chỉ Đạo, nhưng chỉ thực sự phát triển từ cuối thời kỳ Trật Tự Mới cho đến nay. Đi cùng với sự phát triển này, vai trò của các tổ chức xã hội dân sự cũng gia tăng, đặc biệt là trong thời kỳ Dân chủ Cải Cách hiện nay. Vai trò thúc đẩy dân chủ của các tổ chức xã hội dân sự thể hiện chủ yếu qua các lĩnh vực cải cách thể chế, bảo vệ nhân quyền và nâng cao nhận thức dân chủ cho người dân. Mặc dù các tổ chức xã hội dân sự ở Indônêxia hiện nay đã phát triển khá mạnh, nhưng vẫn còn mắc nhiều hạn chế về nguồn tài chính, nhân lực, khả năng tổ chức, tính minh bạch, khả năng liên kết giữa các tổ chức cũng như hiệu quả hoạt động đối với quá trình dân chủ hóa. Do đó, các tổ chức vẫn cần được tiếp tục cải thiện về tổ chức và chất lượng hoạt động để đóng vai trò tích cực, hiệu quả hơn nữa cho việc củng cố và phát triển dân chủ ở Indônêxia.

KẾT LUẬN

Nghiên cứu về quá trình dân chủ hóa ở Indônêxia từ năm 1945 đến nay cho thấy dân chủ là một quá trình, trong đó nhân tố dân chủ, giai cấp trung lưu và các tổ chức xã hội dân sự có mối quan hệ với nhau, phản ánh quy luật chung và nhưng yếu tố đặc thù của xã hội Indônêxia. Quá trình dân chủ hóa và sự tham

gia của giai cấp trung lưu và các tổ chức xã hội dân sự vào quá trình này có thể được tóm tắt lại như sau:

1. Có một quá trình dân chủ hóa đã diễn ra tại Indônêxia từ năm 1945 cho đến nay. Quá trình này từng bắt đầu ngay sau khi Indônêxia tuyên bố độc lập khi các nhà lãnh đạo lựa chọn xây dựng thể chế chính trị đất nước theo mô hình Dân chủ Tự do của phương Tây. Tuy nhiên, nền dân chủ này sớm thất bại do thiếu những điều kiện kinh tế xã hội cần thiết. Sau đó, Indônêxia bước vào thời kỳ suy giảm dân chủ kéo dài bốn mươi năm, bắt đầu từ thời kỳ Dân chủ Chỉ Đạo cho đến hết thời kỳ Trật Tự Mới. Trong các thời kỳ này, quyền lực lãnh đạo đất nước chủ yếu nằm trong tay tổng thống và giới quân sự, trong khi các quyền tự do dân chủ cơ bản của người dân bị hạn chế. Quá trình dân chủ hóa được đã được khởi động trở lại bằng các hoạt động đấu tranh của các lực lượng xã hội chống lại chính quyền độc tài, cuối cùng đã buộc tổng thống Soeharto phải từ chức vào tháng 5/1998 trong bối cảnh khủng hoảng kinh tế xã hội diễn ra nghiêm trọng tại Indônêxia và giới quân sự không còn ủng hộ cho tổng thống. Do sức ép đấu tranh của quần chúng, chính phủ mới thành lập buộc phải tiến hành những cải cách thể chế căn bản theo hướng dân chủ hóa. Indônêxia cho đến nay vẫn đang tiếp tục quá trình cải cách dân chủ và hiện được đánh giá là một nước có trình độ dân chủ đứng hàng đầu trong khu vực Đông Nam Á.

2. Những diễn biến chính trị xã hội diễn ra tại Indônêxia hơn nửa thế kỷ qua cho thấy dân chủ hóa là một quá trình vận động lâu dài và nỗ lực lớn của toàn xã hội. Cho đến trước năm 1997-1998, ít ai có thể hy vọng chế độ dân chủ có thể thiết lập tại nước này. Chế độ Trật Tự Mới mang lại tăng trưởng kinh tế cao cho đất nước dẫn đến tư tưởng phổ biến cho rằng Indônêxia cần phải có một nhà nước mạnh để giữ ổn định được đất nước vốn đa dạng về mặt dân tộc, tôn giáo, và chia cắt về mặt địa lý giữa các vùng miền. Điều này tạo nên một cơ sở vững chắc cho sự tồn tại của chế độ Trật Tự Mới. Hơn nữa, sự áp chế mạnh mẽ của chính quyền độc tài đối với các tư tưởng và hoạt động đối lập khiến người ta không thể hy vọng chế độ này sẽ bị lật đổ và thay thế vào đó là một chế độ dân

chủ hơn. Tuy nhiên, cuộc khủng hoảng tài chính châu Á năm 1997 bất ngờ ập đến đã mang lại cơ hội làm thay đổi tình thế. Chỉ sau hơn một năm sa vào khủng hoảng, trước các cuộc biểu tình rầm rộ của sinh viên, công nhân, nông dân và dân nghèo thành thị cùng sự phản đối của một bộ phận giai cấp trung lưu trong xã hội, chế độ Trật Tự Mới từng kéo dài ba mươi hai năm đã bị sụp đổ, mở đường cho việc thiết lập một thể chế dân chủ mới. Quá trình dân chủ hóa diễn ra ở Indônêxia là một minh chứng cho thấy dân chủ là một quá trình tất yếu khi hội tụ được những điều kiện cần thiết cho một cuộc cải cách, dù nó có thể diễn ra sớm hay muộn tùy thuộc vào hoàn cảnh đặc thù của mỗi nước.

3. Trong trường hợp của Indônêxia, giai cấp trung lưu là một trong những nhân tố quan trọng thúc đẩy quá trình dân chủ hóa. Tầng lớp trung lưu Indônêxia hình thành từ thời kỳ thực dân Hà Lan cai trị Indônêxia và tiếp tục phát triển trong thời kỳ Dân chủ Tự Do và Dân chủ chỉ đạo, nhưng chỉ thực sự hình thành một giai cấp trong thời kỳ Trật tự mới. Nếu nhìn ở đại bộ phận giai cấp trung lưu Indônêxia, có thể thấy, giai cấp này ít có đóng góp đối với quá trình dân chủ hóa từ năm 1945 đến nay, nhất là trong các phong trào đấu tranh lật đổ chế độ độc tài Soeharto thời kỳ Trật Tự Mới. Đây là lý do khiến phần lớn học giả trong thời kỳ này không hy vọng vào vai trò đấu tranh cải cách dân chủ của giai cấp trung lưu Indônêxia. Tuy nhiên, nếu nhìn nhận ở từng bộ phận giai cấp trung lưu, có thể thấy có một bộ phận tinh hoa của giai cấp này đã đóng vai trò quan trọng đối với việc thúc đẩy tiến trình dân chủ hóa. Đó là những nhà văn, nhà báo, những nhà nghiên cứu dám bày tỏ tư tưởng tự do dân chủ của mình qua các tác phẩm văn học nghệ thuật, qua báo chí và các công trình nghiên cứu. Cùng với nhóm trí thức là những nhà hoạt động xã hội đã đứng ra thành lập, điều hành và tham gia các tổ chức xã hội dân sự mang thiên hướng đấu tranh dân chủ. Đó cũng là những giảng viên đại học kín đáo truyền bá tư tưởng dân chủ cho sinh viên, là các nhà tư tưởng hoặc lãnh đạo Islam giáo sử dụng tôn giáo như một phương tiện truyền bá tinh thần dân chủ hoặc thách thức lại chế độ độc tài... Bộ phận giai cấp trung lưu này dù bé nhỏ nhưng có ảnh hưởng xã hội rộng lớn. Họ là trụ

cột tiếp thu tư tưởng dân chủ tiến bộ từ bên ngoài, từ đó truyền bá tư tưởng dân chủ tới các giai tầng khác trong xã hội như sinh viên, công nhân, nông dân, dân nghèo thành thị và khích lệ họ đứng lên đấu tranh chống lại chính quyền độc tài. Có thể coi bộ phận giai cấp trung lưu đấu tranh này là nhóm đại diện cho tinh thần dân chủ, tiến bộ của giai cấp trung lưu Indônêxia. Sau khi chế độ Trật Tự Mới sụp đổ, giai cấp trung lưu đã thể hiện vai trò quan trọng đối với nhiệm vụ củng cố nền dân chủ. Họ lên tiếng mạnh mẽ hơn trên sách báo, trên các phương tiện thông tin đại chúng về những hạn chế của nền dân chủ hiện tại, tham gia tích cực vào hoạt động của các tổ chức xã hội dân sự, đặc biệt là các tổ chức phi chính phủ, để tiếp tục nâng cao nhận thức của nhân dân về dân chủ, ủng hộ người dân đấu tranh đòi các quyền công bằng, chống lại những thế lực bảo thủ đang câu kết để ngăn tiến trình dân chủ hóa ở Indônêxia.

3. Bên cạnh giai cấp trung lưu, các tổ chức xã hội dân sự cũng là một nhân tố có tác động tích cực tới quá trình dân chủ hóa ở Indônêxia. Các tổ chức xã hội dân sự mặc dù có mặt ở Indônêxia khoảng đầu thế kỷ XX, từng phát triển trong thời kỳ Dân chủ Tự do (1950-1959), nhưng chỉ thực sự có tác động tích cực tới quá trình dân chủ hóa từ thời kỳ Trật Tự Mới. Trong thời kỳ này, các tổ chức dân lập và các tổ chức phi chính phủ đã phối hợp với nhau trong nhiều hoạt động đấu tranh chống lại các chính sách bất hợp lý của nhà nước, đòi các quyền công bằng và nâng cao nhận thức dân chủ cho nhân dân. Chính các tổ chức này đã tổ chức nên các cuộc biểu tình rộng lớn của sinh viên, công nhân, nông dân, dân nghèo thành thị và một số nhóm trung lưu yêu cầu Soeharto từ chức, phản đối sự tham gia của giới quân sự trong đời sống chính trị, dẫn đến sự sụp đổ của chế độ Trật Tự Mới, mở đường cho thời kỳ Cải cách dân chủ ở Indônêxia. Trong thời kỳ cải cách, các tổ chức xã hội dân sự càng hoạt động tích cực và đóng góp quan trọng vào việc củng cố thể chế dân chủ ở Indônêxia. Kết quả nghiên cứu về các tổ chức xã hội dân sự ở Indônêxia góp phần củng cố lý thuyết về vai trò của xã hội dân sự đối với sự phát triển dân chủ.

4. Giai cấp trung lưu và các tổ chức xã hội dân sự ở Indônêxia có mối quan hệ mật thiết với nhau và cùng thúc đẩy quá trình dân chủ hóa từ bên trong xã hội và từ dưới lên. Giai cấp trung lưu là lực lượng có trình độ nhận thức chính trị xã hội cao, nên thường đóng vai trò là lực lượng tư vấn hoặc chỉ dẫn các giai tầng xã hội khác về đường lối đấu tranh đòi các quyền dân chủ. Ở Indônêxia, hoạt động nhiều tổ chức quần chúng như sinh viên, công nhân, nông dân, phụ nữ đều có dấu ấn của lực lượng trung lưu. Hơn nữa, chính bản thân giai cấp trung lưu cũng trực tiếp thiết lập, điều hành và tham gia vào các tổ chức phi chính phủ. Bên cạnh các tổ chức quần chúng, các tổ chức phi chính phủ được coi là một trụ cột của xã hội dân sự. Do đó, sự phát triển của giai cấp trung lưu Indônêxia có tác động thúc đẩy sự phát triển của xã hội dân sự Indônêxia. Kể từ khi giai cấp trung lưu hình thành và phát triển từ thời kỳ Trật Tự Mới cho đến nay, xã hội dân sự Indônêxia cũng phát triển ngày một mạnh mẽ hơn và đóng vai trò tích cực đối với quá trình dân chủ hóa đất nước.

5. Kết quả nghiên cứu trong luận án góp phần khẳng định lý luận về vai trò thúc đẩy dân chủ của các nhân tố giai cấp trung lưu và xã hội dân sự. Có nhiều ý kiến cho rằng không phải ở bất cứ quốc gia nào, sự ra đời của giai cấp trung lưu hay sự xuất hiện của các tổ chức xã hội dân sự cũng dẫn đến chuyển biến dân chủ. Tuy nhiên, qua nghiên cứu trường hợp Indônêxia, luận án ít nhất có thể khẳng định rằng, ở những quốc gia đã bắt tay vào cải cách dân chủ, sự phát triển của giai cấp trung lưu và các tổ chức xã hội dân sự góp phần củng cố và phát triển thể chế dân chủ đó. Những lực lượng này không chấp nhận sự quay trở lại của chế độ độc tài mà sẽ đứng lên bảo vệ cơ chế dân chủ như một quy luật phát triển tất yếu của xã hội.

6. Qua nghiên cứu về quá trình dân chủ hóa ở Indônêxia cùng các nhân tố giai cấp trung lưu và xã hội dân sự, có thể rút ra một số kinh nghiệm cho sự phát triển dân chủ cho các nước Đông Nam Á và Việt Nam. Có thể nói, không một quốc gia nào trên thế giới hiện nay, cho dù đã đạt được trình độ phát triển dân chủ như thế nào, có thể thỏa mãn với những thành tựu dân chủ đã đạt được. Mặc

dù ở một số nước Đông Nam Á từng trải qua các cuộc cải cách dân chủ như Thái Lan, Philippines... nhưng mức độ và trình độ dân chủ ở các nước này vẫn còn nhiều hạn chế. Ở Việt Nam, Đảng và Nhà nước đã có nhiều nỗ lực để phát huy dân chủ, đặc biệt là dân chủ ở cơ sở, nhưng cho đến nay "tình trạng vi phạm quyền làm chủ của nhân dân vẫn còn nhiều, có khi nghiêm trọng; những biểu hiện quan liêu, tham nhũng, tiêu cực không được phát hiện và đấu tranh ngăn chặn, khắc phục kịp thời, làm giảm lòng tin, gây bất bình trong nhân dân, dẫn đến khiếu kiện kéo dài hoặc vượt cấp" [Thông báo về kết quả sáu năm thực hiện chỉ thị số 30-T/TW ngày 18/2/1998 về "Xây dựng và thực hiện quy chế dân chủ ở cơ sở" của Bộ Chính trị năm 2004]. Thực tế này cho thấy các nước ở Đông Nam Á cũng như Việt Nam cần tiếp tục nỗ lực để phát huy cơ chế dân chủ. Kinh nghiệm của Indônêxia đã khẳng định giai cấp trung lưu và xã hội dân sự là những nhân tố có vai trò tích cực đối với sự phát triển dân chủ, do đó các nước Đông Nam Á cũng như Việt Nam, cần tạo điều kiện phát triển cho tầng lớp trung lưu, trong đó đặc biệt là giới trí thức tinh hoa để họ đóng góp ý kiến nhằm xây dựng và hoàn thiện các quy chế thực hiện dân chủ. Bên cạnh đó, phạm vi xã hội dân sự cũng cần được mở rộng, tạo điều kiện cho nhiều loại hình tổ chức xã hội dân sự hình thành và phát triển và để xã hội dân sự là một trụ cột trong hoạt động thúc đẩy quá trình dân chủ hóa đất nước.

7. Mặc dù đã cố gắng phân tích và đánh giá một cách khái quát và căn bản nhất về quá trình dân chủ hóa ở Indônêxia từ năm 1945 đến nay qua việc xem xét vai trò của hai nhân tố giai cấp trung lưu và xã hội dân sự, luận án này còn nhiều vấn đề cần được tiếp tục nghiên cứu sâu hơn, chẳng hạn như những hạn chế trong quá trình dân chủ hóa và tác động của quá trình dân chủ hóa đối với sự phát triển của giai cấp trung lưu và xã hội dân sự trong từng giai đoạn cụ thể. Ở góc tiếp cận khác, vai trò của từng bộ phận trong giai cấp trung lưu và tổ chức xã hội dân sự cũng có thể tiếp tục được khai thác sâu hơn nhằm góp phần phản ánh sâu sắc hơn bản chất bền vững của nền dân chủ Indônêxia.

DANH MỤC CÁC CÔNG TRÌNH KHOA HỌC CỦA TÁC GIẢ LIÊN QUAN ĐẾN LUẬN ÁN

1. Hồ Thị Thành (2003), “Sukarno-Suharto và vấn đề khủng hoảng dân tộc Indônêxia”, *Kỷ yếu Hội thảo Quốc gia Đông phương học lần thứ hai*, NXB Đại học Quốc gia Hà Nội 2003, tr. 649-660.
2. Hồ Thị Thành (2007), “Tác động của việc khai thác khoáng sản của công ty PT. Freeport Indônêxia đối với phong trào ly khai ở Tây Papua”, *Tạp chí Nghiên cứu Đông Nam Á* (90), tr.30-38.
3. Hồ Thị Thành (2008), "Các phong trào ly khai ở Indônêxia: Thực trạng và những giải pháp của chính phủ", *Đề tài cấp Đại học Quốc gia Hà Nội, Mã số QX.05-15*.
4. Hồ Thị Thành (2010), “Chuyển biến dân chủ trong hoạt động bầu cử ở Indônêxia từ thời kỳ Trật Tự Mới đến thời kỳ Cải cách”, *Kỷ yếu Hội thảo “Đông Nam Á trong thế giới phương Đông*, NXB Thế giới, tr.167-179.
5. Hồ Thị Thành (2012), “Đấu tranh bảo vệ môi trường của các tổ chức phi chính phủ ở Indônêxia dưới thời kỳ Trật Tự Mới”, *Tạp chí Nghiên cứu Đông Nam Á* (153), tr. 47-53.
6. Hồ Thị Thành (2012), "Vai trò của xã hội dân sự trong quá trình dân chủ hoá ở Indônêxia từ thập niên 1970 cho đến nay", *Đề tài cấp Đại học Quốc gia Hà Nội, Mã số CS.2010.31*.
7. Hồ Thị Thành (2014) “Sự phát triển của tầng lớp trung lưu Indônêxia dưới thời kỳ Trật Tự Mới”, *Tạp chí Nghiên cứu Đông Nam Á* (169), tr. 38-44.